

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

สืบเนื่องมาจากหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การมี "สัญชาติของนิติบุคคล" นั้น มิได้โดยความคิดในการให้สัญชาติแก่นิติบุคคลนั้น เป็นการขยายหลักการให้สัญชาติแก่บุคคลธรรมดาให้กับนิติบุคคลด้วย แต่ลักษณะของสัญชาติสำหรับนิติบุคคลนั้น แตกต่างจากลักษณะของสัญชาติสำหรับบุคคลธรรมดา ดังนั้น การกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลจึงมีความแตกต่างจากการกำหนดสัญชาติของบุคคลธรรมดาด้วย

ความคิดทางทฤษฎีกฎหมายว่าด้วยการกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลในประเทศต่าง ๆ นั้น ได้มีการพิจารณากำหนดโดยแตกต่างกันไปในหลาย ๆ ประเทศ ทั้งนี้แล้วแต่ว่ากฎหมายภายในของแต่ละประเทศจะบัญญัติบังคับใช้โดยใช้ทฤษฎีใดเป็นหลัก หรือใช้ไปพร้อม ๆ กัน หรือไม่ได้กำหนดไว้เลย ทั้งนี้อาจแบ่งทฤษฎีที่สำคัญ ๆ ได้ ทฤษฎีดังที่กล่าวมาแล้วคือ

1. ทฤษฎีหลักการก่อตั้งหรือจดทะเบียน (Incorporation)
2. ทฤษฎีหลักที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ (Siege Social)
3. ทฤษฎีหลักการแสวงหาผลประโยชน์ (d'exploitation)
4. ทฤษฎีหลักการควบคุม (Controle)

จากการศึกษาพบว่า ในแต่ละทฤษฎีนั้นมีทั้งข้อดีและข้อเสียไปทั้งหมดทุกทฤษฎีซึ่งก็เหมาะสมไปในแต่ละประเทศ ที่จะกำหนดบังคับใช้เป็นที่น่าสนใจเกิดดูว่า ในบางประเทศนั้นไม่ได้ให้ความสำคัญแก่เรื่องสัญชาติของนิติบุคคลเลย โดยยอมรับว่ามีนิติบุคคลได้เท่านั้น แต่ไปเน้นให้ความสำคัญในเรื่องภูมิลำเนาของนิติบุคคลมากกว่า ซึ่งทำให้ประเทศนั้นไม่ได้ผูกมัดกับทฤษฎี

ใดทฤษฎีหนึ่ง โดยเฉพาะ ทำให้สามารถปรับกฎหมายภายในให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในแต่ละเรื่องที่เกิดขึ้น ประเทศนั้นก็คือประเทศอังกฤษและประเทศในเครือจักรภพอังกฤษทั้งหลายที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law จุดนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่น่าคิดและพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง เมื่อมาศึกษาเปรียบเทียบกับเรื่องสัญชาติของนิติบุคคลในประเทศไทย ซึ่งกฎหมายของไทยก็มีหลาย ๆ ส่วนที่คล้ายกับกฎหมายของประเทศอังกฤษ ในเรื่องเกี่ยวกับสัญชาติของนิติบุคคล กล่าวคือ ยอมรับว่านิติบุคคลมีสัญชาติได้ แต่ไม่ได้กำหนดทฤษฎีหลักการกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลนั้น ประเทศไทยอาจได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายของประเทศอังกฤษ ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม ถึงแม้ว่าประเทศไทยและประเทศอังกฤษจะมีระบบกฎหมายในระบบที่ต่างกันก็ตาม

อย่างไรก็ตามในทุก ๆ ทฤษฎีนั้นก็ยังมีข้อดีและข้อเสียกัน ไม่มีทฤษฎีไหนที่เหมาะสมและดีพร้อมไปหมดทุกอย่าง โดยไม่มีข้อบกพร่องเลย ในการกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลนั้น ต้องขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงหลายอย่างเช่น วัตถุประสงค์ของกฎหมายภายในของประเทศ ผลประโยชน์ของชาติ ฯลฯ ดังนั้น ในการตัดสินใจในการปรับใช้ทฤษฎีดังกล่าวนี้ เข้ากับประเทศใดประเทศหนึ่ง ต้องมีแนวทางที่ยืดหยุ่นและปรับได้เสมอ (flexible approach) ซึ่งจะช่วยในการพิจารณาความสัมพันธ์ของกฎหมายภายใน และหาความต้องการขั้นพื้นฐานของประเทศนั้น ซึ่งเป็นระดับภายในประเทศ ส่วนในระดับที่สูงกว่านั้นคือ การกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลให้สอดคล้องกับความสัมพันธ์ที่กลมกลืนกันของระบบสังคมระหว่างประเทศ และสอดคล้องกับกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งมีทางออกอีกทางหนึ่ง เพื่อลดความขัดแย้งในเรื่องการกำหนดสัญชาตินิติบุคคลระดับระหว่างประเทศคือ การตกลงทำสนธิสัญญาหลายฝ่ายระหว่างประเทศต่าง ๆ (Multilateral agreement) ตัวอย่างเช่น สนธิสัญญาของ EEC, Free Trade Zone ของ ASEAN เพราะการกำหนดสัญชาตินิติบุคคลขึ้น โดยปรับทฤษฎีขึ้นเองตามความต้องการของแต่ละประเทศนั้น จะทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาก และเป็นอันตรายต่อสังคมระหว่างประเทศ เพราะการกำหนดสัญชาตินิติบุคคลขึ้นเองนั้น สัมพันธภาพก็จะกำหนดโดยอิงหลักการปกป้องผลประโยชน์ของคนชาติและผลประโยชน์ประเทศเจ้าของสัญชาติ (Host States โดยเต็มทีโดยไม่คำนึงถึงโครงสร้างของนิติบุคคลหรือผลประโยชน์ของประเทศอื่น ๆ หรือของนิติบุคคลนั้นเลย หรือระบบธุรกิจระหว่างประเทศซึ่งเป็นอันตรายอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามปัญหาในเรื่องนี้เป็นเรื่องระดับประเทศ และเป็นปัญหาที่อาจจะแก้ไขโดยทันทีไม่ได้ แต่อาจจะเริ่มจากจุดแรก ๆ เช่น

การแก้ไขสนธิสัญญาระดับทวิภาคีเพื่อที่จะลดความขัดแย้งในเรื่องสัญชาตินิติบุคคลระหว่างสองประเทศก่อน จากนั้นค่อยขยายไปในระดับพหุภาคีและในระดับสังคมระหว่างประเทศต่อไป ซึ่งการแก้ไขให้พยายามีเอกภาพในเรื่องการกำหนดสัญชาตินิติบุคคลนี้ จะต้องอาศัยความกลมเกลียวของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และปรับโครงสร้างของกฎหมายภายในให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายระหว่างประเทศ และสอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อไป นับว่าเป็นเรื่องในอนาคตที่จะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีของการพยายามทำให้กฎหมายระหว่างประเทศ เป็นเอกภาพเดียวกันและต้องอาศัยระยะเวลาอันพอประมาณสำหรับการพัฒนาในเรื่องนี้

สำหรับประเทศไทยผลของการศึกษาและค้นคว้า พบว่า บทบัญญัติของกฎหมายไทยเท่าที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ 22 ว่าด้วยหุ้นส่วนบริษัท ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 281 ข้อ 3 พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2520 พระราชบัญญัติเรือไทย พ.ศ. 2481 พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 และกฎหมายอื่น ๆ ที่มีอยู่ ก็มีได้มีกฎหมายบัญญัติถึงเรื่อง "การกำหนดสัญชาติของนิติบุคคล" ไว้โดยชัดแจ้ง คงมีแต่ในพระราชบัญญัติว่าด้วยการชดกันแห่งกฎหมาย มาตรา 7 ที่บัญญัติถึงเรื่อง การกำหนดเรื่องสัญชาติของนิติบุคคลสำหรับในกรณีที่มีการชดกันของสัญชาติเท่านั้น โดยให้ถือเอาถิ่นที่สำนักงานแห่งใหญ่หรือที่ตั้งทำการแห่งใหญ่เป็นสำคัญ ซึ่งเท่าที่มีอยู่นั้นก็ไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาเรื่องการกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลในประเทศไทย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ากฎหมายไทยไม่มีบทบัญญัติโดยชัดแจ้ง ที่จะแสดงให้เห็นว่าจะใช้อะไรเป็นหลักในการกำหนดสัญชาติของนิติบุคคล แต่อย่างไรก็ตามก็มีแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ยอมรับว่า นิติบุคคลก็สามารถมีสัญชาติได้ ดังเช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1318/2513 มีข้อเท็จจริงว่า "บริษัทเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ก็มี "สัญชาติอังกฤษ" จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลในนครลอนดอนประเทศอังกฤษ ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่นอกราชอาณาจักรขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลาย เมื่อบริษัทนั้นมีสาขาสำนักงานในประเทศไทย และหนี้นั้นก็เป็นที่เกิดแก่การที่จำเลยซื้อสินค้าจากสาขาสำนักงานของบริษัท ซึ่งถือได้ว่าบริษัทนั้นมีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศไทย

มีข้อควรระวังอีกอย่างหนึ่งคือ มีความสับสนอยู่มากในเรื่องการกำหนดสถานภาพของนิติบุคคลกับการกำหนดสัญชาติของนิติบุคคล ซึ่งทั้งสองเรื่องนี้มี ความคล้ายคลึงกันมากจนบางครั้งทำให้เกิดการเข้าใจผิดเมื่อเวลาที่มีการปรับใช้กฎหมายเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 281 (ป.ว. 281) หรือกฎหมายพิเศษอื่นอันเกี่ยวข้องกับนิติบุคคล กฎหมายพวกนี้เป็นกฎหมายควบคุมการประกอบกิจการของคนต่างด้าวหรือนิติบุคคลต่างด้าว ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่อง การกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลแต่อย่างใดเลย และยังมี การใช้คำที่ทำให้เข้าใจผิดอีกด้วย เช่น คำว่า "นิติบุคคลที่มีสัญชาติไทย" ดังนี้ มิได้หมายความว่า เป็นนิติบุคคลสัญชาติต่างด้าว การที่จะ เป็นนิติบุคคลสัญชาติไทยหรือไม่ ต้องดูว่ามีพฤติกรรมการกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลนั้นไว้ว่าอย่างไร ซึ่งในประเทศไทยเรายังไม่มีการกำหนดสัญชาตินิติบุคคลนี้โดยชัดแจ้ง มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือการกำหนดสัญชาตินิติบุคคลนี้โดยชัดแจ้ง มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ในเรื่องการควบคุม การประกอบกิจการของคนต่างด้าวหรือนิติบุคคลต่างด้าว นั้น ได้มีการนำเอาทฤษฎีหลักการควบคุม (The control) ของเรื่องการกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลมาปรับไว้ด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็น การใช้ผิดวัตถุประสงค์ของกฎหมายเพราะในเรื่องการควบคุมนั้น ก็เป็นเรื่องทฤษฎีการควบคุม (The control) ของการกำหนดสัญชาตินิติบุคคลนั้น ส่วนมากจะปรับใช้ในเวลาเกิดสงคราม เท่านั้น เพื่อที่จะได้จำแนกลักษณะความเป็นศัตรู (Enemy Character) เท่านั้น

การกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลในกฎหมายไทย

ความคิดเห็นของนักกฎหมายไทยยังมีความเห็นแตกต่างออกไปมากมายและยังโต้เถียงกันอยู่ แต่อาจสรุปความคิดเห็นของนักกฎหมายไทยได้เป็น 2 ประการ ดังนี้

(1) การกำหนดสัญชาติของนิติบุคคล โดยถือหลัก "สถานที่จดทะเบียนก่อตั้ง"

นักกฎหมายไทยส่วนใหญ่มีความเห็นตามแนวคิดนี้ คือ ให้ถือว่าห้างหุ้นส่วน บริษัท และนิติบุคคลอื่น ๆ ที่จดทะเบียนแล้วในประเทศไทยย่อมได้สัญชาติไทย ทั้งนี้ โดยไม่คำนึงว่าผู้ เป็นหุ้นส่วนหรือหุ้นนั้นจะมีสัญชาติใดก็ตาม จะคำนึงสถานที่จดทะเบียนก่อตั้งนิติบุคคลเป็นสำคัญ

ซึ่งเป็นไปตามหลัก incorporation ของทฤษฎีกฎหมายต่างประเทศ โดยกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นิติบุคคลนั้น หากจดทะเบียนก่อตั้ง ณ ประเทศใด ก็จะได้สัญชาติของประเทศนั้น นักกฎหมายที่สนับสนุนแนวคิดนี้คือ ศ.ดร.หยุด แสงอุทัย โดยได้เขียนในหนังสือคำอธิบายกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลของท่านว่า "ในเมื่อยังไม่มีกฎหมายที่กำหนดเรื่องสัญชาติของนิติบุคคลว่าให้ถือสิ่งใดเป็นหลักในการพิจารณาแล้ว ก็คงจะต้องพิจารณาตามหลักทั่วไปที่ถือปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันว่า นิติบุคคลใดที่จดทะเบียนหรือก่อตั้งขึ้นในประเทศไทยย่อมได้สัญชาติไทย"

หลักที่ถือปฏิบัติกันในปัจจุบัน เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่า ด้วยหุ้นส่วนและบริษัท มาตรา 1015 ที่บัญญัติว่า "ห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทเมื่อได้จดทะเบียนตามบทบัญญัติแห่งลักษณะนี้แล้ว ท่านจัดว่าเป็นนิติบุคคลต่างหากจากผู้เป็นหุ้นส่วน หรือผู้ถือหุ้นทั้งหลายซึ่งรวมเข้ากันเป็นห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทนั้น" ประกอบกับในทางปฏิบัติของกรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์ ไม่ว่าผู้ขอจดทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทจะเป็นคนไทยหรือคนต่างด้าวก็ตาม หากได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขของการจดทะเบียนและปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมายไทยแล้ว ก็จัดว่าเป็นนิติบุคคลไทยตามกฎหมายไทยต่างหาก จากผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นทั้งหลาย ซึ่งรวมเข้ากันเป็นห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทนั้น (ยกเว้นการจดทะเบียนตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 281) ย่อมมีสิทธิและหน้าที่ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ 22 ว่าด้วยหุ้นส่วนบริษัท เช่นเดียวกับนิติบุคคลไทยทั้งปวง

(2) การกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลโดยถือหลัก "ถิ่นที่ตั้งสำนักงานใหญ่"

ความคิดเห็นในหลักนี้ เนื่องมาจากบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการชดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 มาตรา 7 ที่บัญญัติว่า "ในกรณีที่มีการชดกันในเรื่องสัญชาติของนิติบุคคล สัญชาติของนิติบุคคลนั้นได้แก่ สัญชาติแห่งประเทศซึ่งนิติบุคคลนั้นมีถิ่นที่ตั้งสำนักงานใหญ่หรือที่ตั้งที่ทำการใหญ่" จะเห็นว่าบทบัญญัตินี้ดังกล่าวยึดถือถิ่นที่ตั้งสำนักงานใหญ่หรือที่ตั้งที่ทำการใหญ่เป็นสำคัญ เช่น บริษัทอังกฤษจดทะเบียนก่อตั้งขึ้นตามกฎหมายอังกฤษ หรือมีสัญชาติอังกฤษอยู่แล้ว และบริษัทเดียวกันนี้มาจดทะเบียนก่อตั้งในประเทศไทยด้วย บริษัทนี้จึงมีการชดกันในเรื่องสัญชาติ

คือจะถือว่ามิสัญชาติอังกฤษหรือสัญชาติไทย ซึ่งตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการชดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 มาตรา 7 ให้ถือว่า บริษัทนั้นมีสัญชาติอังกฤษเพียงสัญชาติเดียว ถ้ามีสำนักงานแห่งใหญ่อยู่ที่อังกฤษ ส่วนบริษัทในประเทศไทย ถึงแม้จะจดทะเบียนตามกฎหมายไทย ก็เป็นเพียงแค่สาขา ไม่มีสัญชาติไทย

มีข้อสังเกตอยู่ประการหนึ่งคือ ในกรณีที่นิติบุคคลที่เป็นห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทที่จดทะเบียนก่อตั้งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ถ้าใช้หลักการกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลในหลักหนึ่งหลักใดดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ในทุกกรณีก็ต้องมีสัญชาติไทย เพราะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1016 หุ้นส่วนหรือบริษัทที่จดทะเบียนจะต้องมีสำนักงานแห่งใหญ่ในประเทศไทยหรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ประเทศไทยจะเป็นถิ่นที่มีการจดทะเบียนก่อตั้ง และถิ่นที่มีสำนักงานแห่งใหญ่อยู่ด้วยเสมอ นิติบุคคลดังกล่าวจึงต้องมีสัญชาติไทยเสมอ

ถ้าหากเกิดกรณีข้อเท็จจริงพัวพันกับต่างประเทศ ในทางใดทางหนึ่งเกี่ยวกับสัญชาติของนิติบุคคลก็จะต้องพิจารณาหลักถิ่นที่สำนักงานแห่งใหญ่ของนิติบุคคลนั้นตั้งอยู่ กล่าวคือนำมาตรา 7 แห่ง พ.ร.บ. ว่าด้วยการชดกันแห่งกฎหมายมาใช้นั่นเอง

และในเวลาเกิดสงคราม ประเทศไทยจะเปลี่ยนไปใช้หลักการควบคุม (Doctrine of the control) ในระหว่างสงคราม กล่าวคือ นิติบุคคลใดจะได้สัญชาติไทยต้องดูว่าใครมีอำนาจควบคุมแท้จริงเหนือนิติบุคคลนั้น มีตัวอย่างกฎหมายคือพระราชบัญญัติว่าด้วยชนชาติศัตรูและทรัพย์สินของชนชาติศัตรู พ.ศ. 2485 ที่มีบทบัญญัติว่าให้ใช้หลักการควบคุม (Doctrine of the control) แทนที่หลักที่ใช้ในเวลาปกติ

ดังได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นแล้วว่า ประเทศไทยมีกฎหมายที่แสดงออกชัดถึงการยอมรับว่านิติบุคคลนั้นมีสัญชาติได้ แต่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยละเอียดว่าการพิจารณากำหนดสัญชาติของนิติบุคคลนั้น คืออย่างไรกันแน่ จึงทำให้เกิดแนวความคิดเห็นของนักกฎหมายแตกต่างกันออกไปมากมาย

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาในอีกแง่หนึ่ง ประเทศไทยมิได้ยึดถือเรื่องสัญชาติเป็นสิ่งที่สำคัญนัก เพราะไม่มีบทบัญญัติเรื่องสัญชาติของนิติบุคคลไว้อย่างชัดเจน ส่วนในเรื่องปัญหาการยอมรับรองสภาพบุคคลของนิติบุคคลต่างประเศนั้น นิติบุคคลต่างประเศที่ไม่มีสัญชาติไทย ก็อาจมีสิทธิและหน้าที่ได้เช่นเดียวกับนิติบุคคลไทยเหมือนกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นิติบุคคลใดเป็นนิติบุคคลต่างประเศ โดยจดทะเบียนก่อตั้ง ณ ต่างประเศและไม่ว่าจะมีสัญชาติต่างประเศหรือไม่ก็ตาม ก็อาจมีสิทธิหน้าที่และความสามารถได้บางประการ โดยเฉพาะอาจเป็นโจทก์หรือจำเลยในศาลไทยที่มีเขตอำนาจได้ ทั้งนี้เพราะคำนึงถึงเรื่องภูมิลำเนา ยิ่งกว่าสัญชาติ ดังเช่นกฎหมายของประเศอังกฤษ เพราะฉะนั้นเราอาจจะปฏิบัติเช่นเดียวกับประเศอังกฤษก็ได้ คือไม่มีการกำหนดเรื่องของสัญชาตินิติบุคคลให้ชัดเจน โดยจะกำหนดให้ยืดหยุ่น (flexible) ที่สุดและดูเป็นกรณี ๆ ไป ทั้งนี้และทั้งนั้นจะยึดถือผลประโยชน์ของประเศชาติเป็นความสำคัญที่สุด

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและการวิจัยในเรื่องนี้ ผู้เขียนพบว่า บทบัญญัติของกฎหมายไทยที่มีอยู่ในขณะนี้มิเพียงพออยู่แล้ว ที่จะใช้ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลในประเทศไทย ไม่ต้องออกเป็นกฎหมายพิเศษเฉพาะเป็นเอกเทศ เพราะไม่สมควรไปผูกมัดกับทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งโดยเฉพาะ ทำให้สามารถที่จะปรับกฎหมายภายในให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ที่อาจจะเกิดขึ้นในแต่ละเรื่องได้ดี ดังที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ในทุกทฤษฎีนั้นมีทั้งข้อดีและข้อเสียในการนำมาปรับใช้ ดังนั้น ในการตัดสินใจในการปรับใช้ทฤษฎีนั้น ต้องคำนึงถึงแนวทางที่ยืดหยุ่นและปรับได้เสมอ (flexible approach) เพื่อความเหมาะสมและผลประโยชน์ของชาติเป็นหลัก

สำหรับในการตัดสินใจว่าจะปรับทฤษฎีใด ในสถานการณ์ใดนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าสถาบันเป็นยุติธรรม โดยเฉพาะศาลจะเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลที่สุดในการนำทฤษฎีดังกล่าวมาใช้ในทางปฏิบัติมากที่สุด ดังนั้นหากมีปัญหาในอนาคตเกิดขึ้นเกี่ยวกับปัญหาเรื่องการกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลแล้วศาลจะเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในการกำหนดหลักการหรือทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อจะเป็นแนวทางและบรรทัดฐานที่ชัดเจนสำหรับเรื่องนี้ต่อไปในอนาคต